

Povijest knjige i knjižnica: novi pristupi i tumačenja

Niko Cvjetković
prof. i mag. bibl

Pomorska škola u Bakru
niko.cvj@gmail.com

Uvod

Knjižnice kroz povijest imaju funkciju čuvara i komunikatora ljudskoga znanja, pa često, sa zapisima koje čuvaju i one znaju biti uništene. Znanstvenici koji proučavaju što se i na koji način događalo s knjižnicama kroz povijest, bave se poviješću knjižnice, a u svome radu koriste se teorijskim okvirom koji im daje historiografija¹.

Do sredine dvadesetog stoljeća, do završetka Drugog svjetskog rata, u znanstvenim je krugovima dominirala povijesna struja koja se bavi “političkom historijom”, onom historijom koja se bavi osnovnim političkim zbivanjima kroz vrijeme. U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata socijal-

¹ Znanost koja se bavi opisivanjem prošlosti ljudskog društva prema izgrađenoj metodi; historijska znanost.

na je povijest pretekla onu političku i postala je dominantna struja u znanstvenoj historiografiji. No, kao što je nekada socijalna i ekonomska povijest zamijenila političku povijest, tako je, s vremenom, socijalnu i ekonomsku povijest počela zamjenjivati kulturna povijest.

U članku ćemo analizirati tri knjige objavljene u Hrvatskoj, koje proučavaju povijest knjige i knjižnica, a imaju važan utjecaj na studente knjižničarstva. To su *Povijest knjižnica*², *Povijest knjige*³ te *Knjižnice i društvo*⁴.

O knjigama

Alfred Hessel: *Povijest knjižnica*⁵

Autor Alfred Hessel, svoju knjigu *Povijest knjižnica*, objavljenu 1925. godine, a prevedenu na hrvatski jezik i objavljenu u Hrvatskoj 1977. godine, podijelio je na devet poglavlja u kojima, kronološkim redom predstavlja povijesni razvoj knjižnica. Svako od devet poglavlja obuhvaća određeni vremenski period te neke od karakteristika knjižnica u njemu. U originalu knjiga je pisana njemačkim jezikom, a na hrvatski ju je prevela Štefanija Halambek. Za snalaženje u tekstu pomažu bilješke koje se nalaze na kraju svakog pojedinog poglavlja, a koje je napisao Šime Jurić.

² Hessel, Alfred. *Povijest knjižnica*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1977.

³ Stipčević, Aleksandar. *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske, 1985.

⁴ Stipanov, Josip. *Knjižnice i društvo*. Zagreb: Školska knjiga, 2010.

⁵ Hessel, Alfred. *Povijest knjižnica*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1977.

Povijest knjižnica Alfreda Hessela ima 98 stranica i u potpunosti je lišena ilustracija. Autor daje povijesni pregled knjižnica na koncizan način, iznoseći činjenice bez puno dopunskih eksplikacija.

Aleksandar Stipčević: *Povijest knjige*⁶

Povijest knjige objavljena je 1985. godine⁷, a podijeljena je u 13. poglavlja u kojima autor, kronološki predstavlja razvoj knjige te samim time i razvoj knjižnica. Knjiga ima 561 stranicu te mnoštvo ilustracija.

Autor nam donosi kronološku povijest razvoja knjiga od samog početka pismenosti pa do današnjih dana, a ta se povijest isprepliće s poviješću knjižnica kojom se bavimo u ovom članku. Na kraju svakoga poglavlja nalazi se bogata bibliografija.

Josip Stipanov: *Knjižnice i društvo*⁸

Josip Stipanov objavio je 2010. godine knjigu naslovljenu *Knjižnice i društvo* u kojoj sustavno i kronološki nastoji iznijeti i objasniti suodnos koji su knjižnice i društvo gradili kroz vrijeme.

Knjiga započinje s dva poglavlja (*Knjižnica i knjiga* te *Knjižnica kao komunikacijska agencija*) u kojima autor daje opći uvid u odnos knjige i knji-

⁶ Stipčević, Aleksandar. *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske, 1985.

⁷ Postoji i nadopunjeno izdanje iz 2006. godine (Stipčević, Aleksandar. *Povijest knjige*. Zagreb: Matica hrvatska, 2006.)

⁸ Stipanov, Josip. *Knjižnice i društvo*. Zagreb: Školska knjiga, 2010.

žnice te odnos društva i knjižnice. Nakon prva dva poglavlja, autor kronološki prati razvoj knjižnica kroz vrijeme. Velikom većinom kronološka podjela na faze poklapa se s onom Stipčevićevom.

U svojoj je knjizi, koja ima 277 stranica i nema nikakvih fotografija ili ilustracija, Josip Stipanov, uz povijesni pristup, nastojao sagledati knjižnice i s drugih aspekata; poglavito onog komunikacijskog i onog sociološkog.

Rasprava

Pokušamo li usporediti tri navedene knjige, koje se uglavnom bave istom tematikom, a pogotovo ograničimo li naš interes na knjižnice, vidjet ćemo da one barataju (uglavnom) s istim činjenicama, ali ih interpretiraju i tumače s potpuno različitih stajališta i točaka gledišta.

Alfred Hessel je svoju knjigu, *Povijest knjižnica*, objavio davne 1925. godine, prije gotovo 90 godina. Hrvatski je prijevod ove knjige ugledao svjetlost dana 1977. godine, prije 37 godina, a 52 godine nakon njene objave. S obzirom da se radi o, relativno, staroj knjizi, pogotovo kada govorimo o stručnoj literaturi, ona se, možda, već na samome početku, nalazi u inferiornijem položaju u usporedbi s ostale dvije analizirane knjige. Pogotovo uzmemo li u obzir općepoznatu činjenicu da znanost napreduje iz dana u dan te u skladu s time, konstantno dolazi do novih praktičnih i teorijskih spoznaja na svim znanstvenim područjima pa tako i na području povijesti i povijesti knjige i knjižnica.

Obimom puno manja od ostale dvije knjige, u određenim dijelovima, Hesselova knjiga djeluje kao koncept za pisanje Stipčičeve i Stipanove knjige. Hessel se uglavnom bavi povijesnim činjenicama s aspekta klasičnog povjesničara svoga vremena. Spominje uzroke i posljedice koje je “velika povijest” imala na knjižnice.

U usporedbi s knjigama Aleksandra Stipčevića i Josipa Stipanova, Hesselova je knjiga produkt eurocentrične povijesti pa se, u skladu s tim, nigdje ne dotiče dalekoistočnih, a minimalno američkih knjižnica i to samo u zadnjem poglavlju knjige.

Zbog velike vremenske razlike u datumu nastajanja, zapravo je vrlo teško uspoređivati ovu knjigu s ostale dvije jer ona je ipak produkt svoga, odnosno, nekog drugog, prošlog vremena.

Smatramo da puno konkretnija može biti usporedba knjiga *Povijest knjige* Josipa Stipčevića s knjigom *Knjižnice i društvo* Aleksandra Stipanova koje su nastale s manjom vremenskom razlikom; 25 godina. U obje smo knjige pokušali pratiti samo jedan segment, a to su knjižnice. S jedne strane Stipčević se bavi poviješću knjige koju je nemoguće razdvojiti od povijesti knjižnica, a s druge strane, Stipanov piše o suodnosu knjige i društva te reciprocitetnom utjecaju jednih na druge.

Očito je da se Stipčević bavi knjigom i knjižnicama pa tako ima veće i opširnije opise tehnologija tiskanja, pisanja, a manje se bavi samim društvima i uzročno posljedičnim vezama između promjena u knjižničarstvu i promjena u društvu. Iako nam u mnogo slučajeva iznosi činjenice i objašnjava ih, rijetko daje i traži sociološke uzroke.

Stipanov je u središte svoje knjige smjestio komunikološku funkciju knjižnice te relacije između društva i knjižnica. Zanimljivo je što on, na trenutke, svjesno mijenja točke gledišta pa nas i upozorava s kojeg će stajališta što prokomentirati. U skladu s tim, za mnoge inovacije i promijene u knjižnici, ali i potrebe knjižnica, autor nalazi uzroke u društvu. Knjižnicu doživljava kao “komunikacijsku agenciju”⁹ koja ima jedinstvenu ulogu u društvu, a unaprijedila je, i unaprjeđuje, ljudsku komunikaciju čineći je dugotrajnijom i sigurnijom.

Razliku u pristupu, odnosno u točkama gledišta, između Stipanova i Stipčevića, ponajbolje možemo objasniti na primjeru opisivanja razloga nastajanja knjižnica u Egiptu. Naime, iako bismo možda mogli očekivati da su Egipćani imali razvijenu mrežu knjižnica, znamo da to nije bio slučaj. Stipčević, razloge toga vidi u činjenici da Egipćani nisu istinski voljeli pismo i pisanje, već su putem pismenosti željeli popraviti vlastiti položaj u društvu te napredovati u strogoj društvenoj hijerarhiji. Dok Stipčević ne razrađuje tu svoju tvrdnju više od navedenog, za razliku od njega, Stipanov, razloge pronalazi u specifičnosti egipatskoga društva koje je bilo zatvoreno i statično, a čiji se gospodarski razvoj temeljio na poljoprivredi pa je stoga bilo krajnje ruralno i ne urbano te nam tu svoju tvrdnju razvija i razrađuje.

⁹ Stipanov, Josip. Knjižnice i društvo. Zagreb: Školska knjiga, 2010., str. 7.

Zaključak

Pri razmatranju knjiga koje smo usporedili u ovom članku, a koje se bave tematikom povijesti knjige i knjižnice, stavljajući naglasak na povijest knjižnice, krenuli smo od postavke da će svaka knjiga koristiti teorijski, historiografski okvir vremena u kojemu je nastajala. Knjiga najstarijeg datuma izdavanja pisana je u skladu s tadašnjim pravilima struke, a knjige novijeg datuma izdavanja pratile su razvoj i trendove u historiografiji. Konkretno, knjiga *Povijest knjižnice* Alfreda Hessela, za razliku od ostale dvije knjige, prati razvoj knjižnica u odnosu na “političku historiju”, a druge dvije knjige, u skladu s trendovima u historiografiji, imaju interdisciplinarni pristup. To se pogotovo odnosi na knjigu Josipa Stipanova koja je objavljena 2010. godine, a koja već i u samom naslovu ima spomenut suodnos knjižnice i društva.

Smatramo da smo navedeno dokazali usporedbom triju knjiga koje se, napisane od 1925. pa do 2010. godine, bave istim činjenicama vezanim uz povijest knjige i knjižnica, ali ih tumače i sagledavaju na različite načine.

Jasno je da je spoj knjige s knjižnicom neraskidiv, kao i spoj knjižnice i društva. Suodnosi su to kojima se bave uspoređene knjige, a mišljenja smo da se samo proučavanjem svih tih suodnosa može dobiti kompletna slika i potpun uvid u razvoju knjižnica kroz vrijeme.

Popis korištene literature

1. Hessel, Alfred. *Povijest knjižnica*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1977.
2. Stipanov, Josip. *Knjižnice i društvo*. Zagreb: Školska knjiga, 2010.
3. Stipčević, Aleksandar. *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske, 1985.